

RetorikMagasinet

Svenskast

Blatteblaska gör Sverige
svenskare, yao

Komik med ord och bild

Varför är det roligt?

Framing

När orden bestämmer ramarna
för debatten

Retorisk demokrati

En hedersdoktors ord på vägen

Retorik är att lära sig leva i världen

Ord på vägen. Ett starkt samarbete har vuxit fram över Atlanten. I februari utnämndes den amerikanska professorn Andrea A. Lunsford till hedersdoktor vid Örebro Universitet. RetorikMagasinet publicerar här – som en förlängd Talarstol – hennes tacktal vid ceremonin, där åhörarna fick höra om retorik, demokrati och lärande.

Andrea A. Lunsford är professor i engelska, Stanford university, Kalifornien, USA

Jag är glad över tillfället att få samlas här med er idag och träffa många av de vänner och kolleger som jag tillbringade fem veckor tillsammans med för ett och ett halvt år sedan: Jag minns de dagar jag undervisade och själv lärde här i maj och juni 2004 med värme och, faktiskt, med avund: Idag, liksom för två år sedan, ser jag i Sverige ett land som ligger mycket närmare mina värderingar än mitt eget land gör. Det har faktiskt aldrig tidigare i mitt liv varit svårare för mig än nu att tala i egenskap av amerikansk medborgare eftersom jag står i direkt motsättning till den amerikanska regeringens åsikter. Som jag ser det ägnar sig inte Bush och hans regering åt retorik utan åt vad retorikern och litteraturteoretikern Wayne Booth kallar *retotricks*, "rhetrickery", den falska retorik som ägnar sig åt lögner, förställning och cynism.

Denna syn på retoriken är inte ny. Faktum är att trots att retoriken är en av de äldsta disciplinerna i västvärldens historia, så har det alltid funnits en spänning och en ambivalens kring hur ämnet ska definieras. För runt 2500 år sedan menade Aristoteles att retoriken var konsten att kommunicera, att den tillhandahöll verktygen för att skapa och sinsemellan dela

kunskap om vilket ämne som helst, samtidigt som den utgjorde ett försvar mot den manipulativa användningen av språket: retoriken var, sade Aristoteles, "konsten att nå fram till ett välgrundat omdöme". Platon, å andra sidan, beskriver i sina tidigare verk retoriken som enbart "fingerfärdighet", en påse billiga trick som har samma förhållande till sanningen som kvacksalveri har till läkarkonsten, kakor med chokladsmak till den finaste svenska chokladen, eller en Big Mac till en Filet Mignon.

Denna spänning kring definitionen av retoriken har kvarstått genom århundraden och återspeglas ännu idag i det faktum att vi vid Stanforduniversitetet ger kurser i retorik och skrivande enligt Aristoteles definition av retoriken som etisk kommunikation och övertygande, medan våra dagstidningar dagligen rapporterar om den senaste laddningen av vad de oundvikligen kallar "tom retorik" som avfyrats från någon politisk grupp.

Hedersord eller tomma ord

Denna oenighet kring vad retorik är speglar, tror jag, den västerländska kulturens ambivalens gentemot språkets natur och makt: Förkroppsligar språket sanning och handling – det som antropologen Malinowski definierar som grunden för demo-

Talarstolen

Andrea A. Lunsfords tal vid Hedersdoktorpromoveringen i Örebro, 4. februari 2006.

kratisk ordning i mänskliga mellanhavanden – eller är språket en rökridda som gömmer eller skymmer sanningen, bara ”finprat” som fungerar som ett hinder för kommunikationen snarare än gynnar utförandet av den? När jag frågar mina studenter hur de skulle definiera språket (och retoriken) låter jag ofta dessa två synsätt representeras av följande fraser som de känner igen: ”I begynnelsen var Ordet, och Ordet var hos Gud, och Ordet var Gud” (Joh. 1:1, reds anm.) och ”det ger jag mitt ord på” visar på synen på språket som mäktigt och hedervärd, ”stickor och sten kan klä mina ben men ord kan aldrig skada mig” står för motsatsen. Jag finner att studenter idag omfattar båda dessa synsätt utan att inse hur självmotsägande de är.

Sådana polemiska attityder till språket och den retoriska konsten återspeglas i ett antal akademiska discipliners egen historia, däribland filosofi, studier i engelska språket och inte minst retorik. Genom den västerländska historien kan vi se prov på hur de båda synsätten har kämpat och fortfarande kämpar sinsemellan. Med risk att överförenkla skulle jag vilja klagöra följande poäng: När retoriken definieras som etisk kommunikation och övertygande – den jag väljer att kalla ”hedersords-varianten”- så tillför den en stark, positiv och katalyserande kraft i demokratisk utbildning och i ett demokratiskt samhälle, en kraft som kan brukas för att forma dela-

de värderingar och upprätthålla social ordning. När retoriken däremot definieras som en samling trick, en beslöjad sanning, ”tomma ord-varianten”, så blir retoriken som disciplin av mindre verklig betydelse för högre utbildning och för det demokratiska samhället, och dess negativa krafter får härja fritt.

Ord får konsekvenser

Jag skulle vilja utveckla denna poäng genom att beskriva en modell för högre utbildning där retoriken spelar en central roll, en modell som grundas på antagandet att språket är vårt mest kraftfulla sociala verktyg. Jag kommer sedan att argumentera för att vi behöver lära av och återuppliva denna modell om våra studenter ska bli etiska kommunikatörer och ledare i 2000-talets demokratier.

Modellen jag vill använda för att göra denna illustration är hämtad från retorisk undervisning i Nordamerika under 1700- och tidigt 1800-tal. Som jag redan har antytt utgjorde denna undervisningsmodell en central del av läroplanen som den konst, som lärde ut både principer för och praktik av etisk kommunikation och övertygande inom alla områden. För det andra lade denna modell stor vikt vid muntligt praktiserande av lärostoffet. Och studenterna talade, i klassdiskussioner och

i allmänna debatter, om ämnen av social och politisk betydelse: för att tala med Richard Weaver: Deras ord fick konsekvenser. Denna emfas på muntlig kommunikation i öppna, allmänna fora visade studenterna hur kraftfullt språket kunde vara genom att understryka relationen mellan orden och deras omedelbara effekt på åhörarna. I en rapport från 1836, som utvärderar högre utbildning, prisar William McGuffey praktiserandet av tal i klassrummet som en metod som "kultiverar minnet, resonemangen, och förmågan att försvara åsikter". Om studenter inte kan göra allt detta, varnar McGuffey, är de inte "lämpligen utbildade för en demokrati" (*Transactions of the Western Literary Institute*, 1836, s. 241). Dessa övningar fick förstärkning i de skrivna argumentationer som studenterna uppmanades att sammanställa och i de många talföreningar för studenter, där man övade sin förmåga att delta i den offentliga diskussionen.

Jag vill inte stå som representant för en sentimental eller nostalgisk syn på denna 1700-talsmodell för retorisk undervisning; den var förvisso inte perfekt. Dels exkluderade den kvinnor från de aktiviteter jag beskrivit, dels grundade den sig alltför mycket på övertygandet som mål för retoriken och på effektsökande medel för att säkerställa konsensus. Ändå finner jag det fruktsamt att se tillbaka på modellen eftersom den placerade retoriken på en central position i universitetens läroplaner; eftersom dess största emfas låg på deltagande i debatten; och eftersom den såg språket inte bara som "tomma ord" eller manipulativa tekniker utan som en kraftfull agent i formandet av gemensamma värden och i stärkandet av sam-

hällets demokratiska väv.

Ni kanske frågar er vad som hände med denna undervisningsmodell? Ett svar på den frågan skulle kräva ett mycket längre tal, men jag kan nämna orsaker som skrivandets växande dominans i samhällsdebatten, empirismens framgång som rådande norm, och det enorma inflödet av studenter till universitetet som ledde till större och större klasser; allt detta bidrog till det gradvisa avsteget från den nämnda undervisningsmodellen. Mer specifikt skiftade fokus på tal och skrift som retorikens medel för uppnåendet av ett önskat mål - skapandet av allmän debatt kring ämnen av vikt för individer i en demokrati - till ökat fokus på form snarare än innehåll, och skrivandet på nya skrivkurser blev så småningom en serie sterila övningar med ämnen som "om värblommor".

Undervisningen i skrivande, nu skild från sitt ursprungliga syfte i den retoriska traditionen, skiftade tyngdpunkt från att finna och dela mening till att utföra grammatiska övningar och producera "korrekta" uppsatser kring ett fastställt ämne. Denna emfas på form och stil utan relation till ett retoriskt ramverk som länkade samman tanke, språk och handling representerade den ultimata trivialiseringen av den retoriska traditionen.

Denna banalisering har, anser jag, lett till den degradering av språket som idag är så tydlig i diskursen hos offentliga politiska personer i den amerikanska regeringen och i den amerikanska allmänhetens oförmåga att ställa upp kritik mot ett sådant omoraliskt språk eller att erbjuda ett konstruktivt alternativ.

”Retoriken är oändligt värd att studera och oändligt värd att ge våra studenter.” (Studenter från Örebro, foto: Petter Koubek.)

Retorik som självförsvår

Vid det universitet där jag verkar har vi arbetat hårt för etablera en retorisk tradition som kan ge studenterna de färdigheter i självförsvår som Aristoteles förknippade med retoriken, men samtidigt gå ännu längre genom att lära dem smida egna starka etiska argument. I detta syfte läser varje student vid Stanford två kurser i retorik och skrivande, kurser vi hoppas ska introducera de kraftfulla principerna hos en förnyad och förbättrad retorik för dem och ge dem tillfällen att praktisera dessa principer i ett antal situationer och över ett brett spektrum av olika media.

På den första kursen, *Skrivande och retorik I* – som studenterna har gett smeknamnet ”makt” – ligger fokus på att lära studenterna att utföra sofistikerade retoriska analyser av argument som de finner runt omkring sig och att sedan utföra en större undersökning som kulminerar i en egenkonstruerad argumentation. I retoriska termer fokuserar kursen på retorikens två första kanoner, *inventio* och *dispositio* – viss uppmärksamhet ägnas även åt den tredje, *elocutio*. Under nästa kurs, *Skrivande och retorik II*, riktar vi uppmärksamheten mot den femte kanon, *actio*. Studenter på denna kurs fortsätter med att studera retorikens principer och utför undersökningar kring ett ämne av social betydelse. Men snarare än att producera en traditionell akademisk uppsats i ämnet måste de brottas med en ny frågeställning: Vilket medium och vilken genre skulle de välja för att för att presentera eller ”lägga fram” sin forskning? På så sätt börjar de lära sig om retoriska strategier som lämpar sig för muntlig och multimedial presentation

av forskning, eller för webb-baserad presentation av forskning. På båda kurserna ligger fokus genomgående på att förstå språkets makt, tänka kritiskt kring hur andra använder språket för att influera eller manipulera oss, samt på att lära sig förbereda och presentera kraftfulla och etiska egna argument.

För alla oss som undervisar på kurserna har det nya programmet inneburit en utmaning när det gäller att göra sig kvitt det Booth kallar ”rhettrickery” och istället utöka vår kunskap om det han kallar en ”lyssnande retorik”, det vill säga retorik som har som mål att först förstå andras argument, och sedan arbeta för en förändring. Dessutom har vi varit tvungna att lära oss en hel del om hur retoriska strategier fungerar i nya mediala diskurser.

Vi har haft mycket roligt under tiden, och nu skulle jag vilja presentera några av våra studenter för att illustrera något av det arbete kring retorik som Stanfordstudenterna utför. Som jag nämnde tidigare genomför varje student på våra kurser i skrivande och retorik (cirka 2000 studenter varje år) ett större forskningsprojekt varefter de presenterar resultaten av detta projekt. Vi visar upp denna forskning i speciella fora dit andra studenter är inbjudna. När jag kommer tillbaka till Stanford har jag två sådana fora att närvara vid, men idag skulle jag vilja presentera er för Lisa Love, en student som undersökt hur den berömda illustratören Norman Rockwell och president Roosevelt drog liknande slutsatser om frihet, dock genom mycket olika media och med hjälp av skilda retoriska tekniker.

Här presenterar Lisa sin forskning i ett av våra fora, där hon

Läs mer

Lunsford, Andrea A. & John J. Ruskiewicz (3 utg. 2004): *Everything's an argument*, Bedford/St. Martin

Lunsford, Andrea A. (2005): *The Everyday Writer*, Bedford/St. Martin.

Wayne Booths "rhetrickery" finns i:

Booth, Wayne C. (2004): *The rhetoric of rhetoric*, Oxford: Blackwell.

inte bara framförde en stark argumentation om effekterna av Rockwells illustrationer på amerikanska attityder, utan också gjorde en meta-kommentar om hur hon hade genomfört sin forskning, vilka problem hon hade stött på och hur hon löst dem, vilka retoriska strategier hon själv använt i sin presentation, och om vad hon skall göra annorlunda i sitt nästa forskningsprojekt och i sin nästa presentation.

[Lunsford visar ett videoklipp]

Presentationer likt den Lisa gjorde kan på detta sätt uppfylla flera målsättningar: de ger studenterna chansen att genomföra undersökningar kring viktiga sociala frågor; att praktisera sina färdigheter i muntligt och multimedialt framförande; och att reflektera över vad de har lärt sig om retorik och skrivande genom dessa erfarenheter. Jag skulle gärna ha visat er fler bilder och videoklipp av Stanfordinstitutet som använder sina retoriska kunskaper och färdigheter, men jag valde Lisa av en speciell anledning: hon är inte bara en enastående student: hon kommer från Örebro! Hon växte faktiskt upp här och jag har det stora nöjet att vidarebefordra hälsningar från Lisa till hennes mor och far, Frederic och Elisabeth Love, som är med oss här denna morgon. Herr och fru Love, tack för att ni lät er fantastiska dotter komma och studera retorik och skrivande med oss!

Jag skulle också vilja presentera ytterligare två studenter för er – Amrit och Anna – denna gång för att visa hur dessa studenter har tagit det de lärt sig om retorik och skrivande och omsatt denna kunskap i praktik utanför klassrummet.

[Lunsford visar ytterligare två videoklipp]

Lisa, Amrit och Anna visar alla vad studenter kan göra för att uppnå mål för demokrati och samhällsnytta när de praktiserar retorik snarare än "rhetrickery", när de lyssnar till behov hos människor omkring dem och när de handlar som retoriker i antikens betydelse och ägnar sig åt etisk kommunikation och åt konsten att nå fram till ett välgrundat omdöme. När jag är som allra mest förtvivlad, när jag känner att jag har ägnat mitt liv åt att arbeta mot mål som har underminerats och fullkomligt ratats av dem som har makten i USA, så tänker jag på Lisa och Amrit och Anna. I dessa svåra, svåra tider är de anledningen till att jag håller ut, anledningen till att jag vill att den hedersamma och nödvändiga retoriska disciplinen inte bara ska överleva, utan blomstra. Att göra verklighet av en sådan önskan kräver, medan det tjugonde århundradet rusar fram, en kraftfull uppvisning i överlevnadskonst. Jag påminns om den amerikanske poeten och författaren Robert Penn Warrens ord om att vår största utmaning i ett nytt århundrade ligger i att "lära sig att leva i världen". Jag tror att han hade rätt i detta påstående. Men jag tror också, och detta är ännu viktigare, att retoriken i kraft av sin rika tradition var den konst som förde människor samman, som smidde samsyn, och som därmed inte bara lärde oss hur vi ska överleva utan hur vi ska leva och leva väl – i världen. Som sådan tror jag att retoriken är oändligt värd att studera och oändligt värd att ge våra studenter som, genom att lära sig att leva i denna värld, med all säkerhet kommer att förändra den till det bättre.

Översatt av Stina Gardestrand.